

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

Viktor Trkal

František Závíška [nekrolog]

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 71 (1946), No. Suppl., D1a,D1--D9

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/122831>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1946

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

FRANTIŠEK ZÁVIŠKA
* 18. XI. 1879, † 17. IV. 1945

František Závíška.

Viktor Trkal, Praha.

Jednota československých matematiků a fysiků ztratila na samém úsvitě naší znovu dobyté svobody svého předsedu. Profesor theoretické fysiky na universitě Karlově Dr. František Závíška vydechl naposled dne 17. dubna 1945 daleko od vlasti v cizí zemi, v níž odpočívá jeho tělo, zmučené vyčerpávajícími útrapami na pochodu smrti.

František Závíška se narodil 18. listopadu 1879 ve Velkém Meziříčí na Moravě, studoval na gymnasiu v Třebíči a potom v Brně, kde složil r. 1898 maturitní zkoušku s vyznamenáním. Pak se věnoval studiu matematiky a fysiky na filosofické fakultě české university v Praze, kde na sebe upozornil již r. 1900 svého učitele prof. Kolářka zdařilou písemnou prací seminární z theoretické fysiky. Téhož roku odchází Kolářek z Prahy jako první profesor fysiky na brněnskou techniku a s ním též mladý student Závíška v pátém semestru vysokoškolského studia jako jeho asistent. A to rozhodlo o budoucnosti Závíškově. Tam totiž vznikaly jeho první práce vědecké, které pak Kolářek doporučil k otištění v Rozpravách II. tř. České akademie pro vědy, slovesnost a umění. O prvních dvou Kolářek poznamenává, že se zabývají obtížnými problémy, a že jejich řešení svědčí o velkém důvtipu a vědecké zralosti autorově v těchto oborech. První z nich byla přijata filosofickou fakultou české university v Praze jako doktorská disertace a druhá jako habilitační práce z theoretické fysiky na české universitě v Praze.

Po dvouletém působení v Brně Kolářek se vrací zpět na universitu do Prahy, ale do poměrů velmi skromných — v Praze nemá ani asistenta ani vlastní ústav. Závíška setrvává ještě rok po odchodu Kolářkově v Brně jako asistent prof. Vladimíra Nováka, Kolářkova nástupce, do konce října r. 1903, kdy odchází za Kolářkem do Prahy. To mu bylo umožněno tím, že mu bylo svěřeno suplování paralelní přednášky z fysiky na české technice v Praze od 1. listopadu 1903 až do konce studijního roku 1905-6.

Mezitím Závíška dosáhl v r. 1902 způsobilosti vyučovati matematice a fysice na vyšších gymnasiích a 1. června 1903 na české

universitě v Praze hodnosti doktora filosofie. Státní zkoušku i rigorsa Závíška složil s prospěchem výborným.

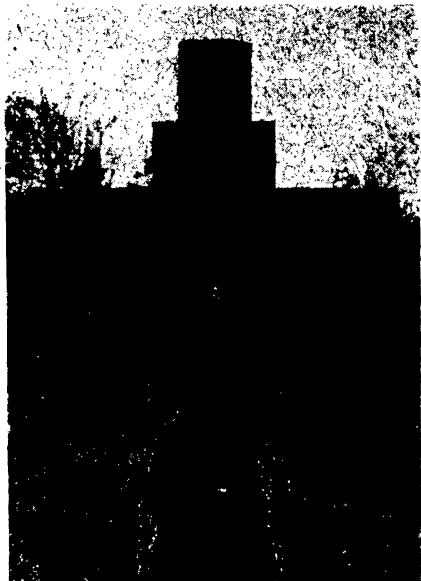
Od 1. ledna 1904 byl Závíška výpomocným asistentem fyzikálního ústavu české university u prof. Strouhala v důsledku marné snahy Koláčkovy o systemisování asistentkého místa u stolice theoretické fysiky na universitě. Koláček, jenž v r. 1905 slouží státu již 34. rok, má za svou povinnost postarati se o to, aby o theoretické fysice na fakultě přednášel také někdo jiný než on sám. Píše o tom 30. listopadu 1905 v doporučení Závíškovy žádosti za cestovní stipendium za účelem vzdělání pro úřad učitelský na vysokých školách doslova takto: „V tomto směru skládám své naděje do žadatele, poněvadž neznám nikoho, jehož kvalifikace by se vyrovnala kvalifikaci Závíškově. Propůjčení stipendia má zde dvojí úkol. Jednak umožní žadateli další vědecké školení, jednak se získá rok, během něhož by mohlo přece jen býti zřízeno u mé stolice asistentské místo, jestliže by ministerstvo blahovolně uvážilo ony důvody, které brzo uvedu ve svém novém podání ve věci laboratoře.“ Pro pobyt v cizině zvolil Závíška Cambridge v Anglii, kde pracoval v r. 1906-7 u Sira J. J. Thomsona.

Před odjezdem do ciziny podrobil se Závíška řízení habilitačnímu na universitě v Praze na základě habilitační práce „O polarisaci hraničných čar totální reflexe“ (Rozpr. II. tř. Č. ak. XII, č. 15, 1903). Jeho habilitace byla potvrzena 11. dubna 1906. Na výsledky Závíškovy habilitační práce z theoretické fysiky upozornil širší kruhy vědecké prof. Koláček v pojednání věnovaném témuž thematicu v Ann. d. Phys. r. 1906. Kromě svých docentských přednášek konal Závíška až do svého pozdějšího jmenování mimořádným profesorem theoretické fysiky každoročně od r. 1909 čtyřhodinový úvodní kurs z matematiky pro začátečníky.

Sám jsem poznal Závíšku v jeho první docentské přednášce „O vedení tepla“ ve stud. r. 1907-8, kdy se vrátil z Anglie do Prahy, která se stala jeho trvalým domovem. A od té doby jsem zůstal s ním ve stálém osobním styku, jenž byl přerušen jen třemi většmi přestávkami: první v l. 1914 až 1918 za první světové války, kdy jsem byl v poli a mimo vlast, druhou ve stud. r. 1919-20, kdy jsem byl na studijní cestě v Nizozemí, a třetí v l. 1944-5, kdy byl Závíška vězněn v koncentračním táboře, až konečně zahynul.

Koláčkovým asistentem v Praze byl docent Závíška od počátku r. 1908. Dne 17. ledna 1910 Koláček vážně ochuravěl a od té doby Závíška suploval jeho přednášky. Pokud se týče Závíškovy vědecké a publikační činnosti v době, než došlo k návrhu, aby byl jmenován mimořádným profesorem, omezím se jen na nejdůležitější fakta. Mimo četné referáty o fyzikálních pracích z celého světa, obsažené v Pokrocích fysiky vydávaných s podporou České akademie, jež po léta uveřejňoval, kromě článků v Časopise pro pěstování matema-

tiky a fyziky, o nichž se ještě zmíním podrobněji, a mimo příspěvky do Živy publikoval v Rozpravách České akademie r. 1906 práci „O průběhu hraničných čar totální reflexe u dvouosých krystalů“, jež souvisí s jeho disertací „O verifikaci Fresnelových zákonů dvoj-lomu“, uveřejněné r. 1902 v Rozpravách II, tř. České akademie. V r. 1909 otiskl tamtéž pojednání „O vlivu silného Roentgenova záření na kondensaci vodních par“, kterážto práce (ryze experimentální) byla provedena částečně v Cambridge u sira J. J. Thomsona a částečně ve fyzikálním ústavu naší university v Praze. V r. 1912 uveřejnil v Časopise pro pěstování matematiky a fyziky další vědeckou práci „Poznámka k měření Hallova zjevu“. Na základě těchto prací byl Závíška navržen mimořádným profesorem theoretické fyziky dne 12. dubna 1912. Než však mohl býti tento návrh realizován, prof. Kolářek zemřel 8. prosince 1913. Po dvojí urgenci 15. ledna 1914 a 22. dubna 1914 byl konečně Závíška jmenován 26. dubna 1914 mimořádným profesorem theoretické fyziky na filosofické fakultě české university v necelých 35 letech věku svého. Mohl se tedy nyní zbaven obav o budoucnost věnovati vědecké práci. Bylo také na čase — v r. 1912 založil si Závíška vlastní rodinu pojav za choť slečnu Milku Škodovou z Velkého Meziříčí.

Uprázděné místo asistenta ústavu pro theoretickou fyziku mohlo býti nyní nově obsazeno. Okolnost, že jsem se stal prvním asistentem Závíškovým, rozhodla definitivně o mé další životní dráze. Závíška, můj učitel, stal se mým šéfem. Později jsem se stal jeho kolegou na universitě a konečně mi nabídl své přátelství. Za to vše mu nemohu býti dosti vděčen.

Ale v krátkosti po tom, co se stal Závíška profesorem, vypukla první světová válka a já byl mobilisován. Měl jsem štěstí; vrátil jsem se živ a zdrav. Tohoto štěstí nebylo, bohužel, dopřáno Závíškovi v druhé světové válce.

Po první válce v r. 1919 utrpěl Závíška i jeho vzácná choť hroznou ránu smrtí nadějného roztomilého synáčka. Tuto ránu

osudu nesl Závíška těžce, ale hrdinně. I jinak nebyl k němu osud zvlášť laskav, ale to vše Závíška statečně snášel. V době válečné 1914—18 Závíška pilně vědecky pracoval. Z doby před válkou pochází jeho práce „O ohybu elektromagnetických vln na dvou paralelních válcích“ (Rozpr. II. tř. Č. ak. XXI, č. 41, 1912), kterou rozšířil a vydal v r. 1913 v *Annalen der Physik*, sv. 40, str. 1023. Od té doby se zabýval často příbuznými problémy elektromagnetických vln a dosáhl v tomto oboru pozoruhodných výsledků, jež nezůstaly v odborné literatuře nepovšimnuty. V r. 1915 uveřejnil práci „O průchodu elektromagnetických vln trubnicemi“ (Slavn. spis II. tř. Č. ak. k 70tým nar. prof. Vrby) a brzo potom v r. 1917 otiskl nové pojednání „Elektromagnetické vlny v trubcích“ (Rozpr. II. tř. Č. ak. XXVI, č. 34). Jsou to práce velmi cenné; svědčí o solidním základu jeho vědění i o schopnosti zpracovati problémy té doby nové a obohacují dosavadní poznatky vědecké. Vedle toho Závíška napsal obšírný článek „O étheru“ do *Časopisu pro pěstování matematiky a fysiky*, roč. 47, a referoval každoročně o elektromagnetismu a radioaktivitě ve zmíněných již *Pokrocích fysiky*. Z jeho semináře vyšly v té době práce J. Jankova a K. Teigeova v *Rozpravách České akademie*. Na základě této činnosti byl Závíška navržen dne 18. listopadu 1918, právě v den svých 39. narozenin, profesorem řádným. Za půl roku potom byl dne 27. května 1919 jmenován řádným profesorem theoretické fysiky na filosofické fakultě university Karlovy se zpětnou účinností od 1. dubna 1919.

Tím byl Závíška zbaven úplně starostí existenčních a mohl se nyní věnovati v Československé republice svému ústavu, své činnosti vědecké a učitelské zcela nerušeně. V novém ústavu pro theoretickou fysiku v Praze II, u Karlova 3, který si Koláček konečně na úřadech vymohl, a který z valné části již za Koláčkovy života zařizoval sám Závíška — ústav byl vybudován v r. 1909 — zřídil r. 1921 menší čítárnu pro posluchače. Ta se velmi osvědčila, takže Závíška brzo přistoupil k jejímu rozšíření a bohatšímu vybavení. Za okupace byla tato čítárna, na kterou byl Závíška právem hrd, zrušena; knihy byly odstěhovány, ústav byl okleštěn a nábytek i přístroje z velké části odvečeny, takže dodnes není známo, kam se část inventáře poděla. Není tudíž divu, že si rekonstrukční a reorganizační práce v ústavě vyžádají ještě značné doby.

Závíška poskytl ve svém ústavu také útulek knihovně a čítárně Jednoty československých matematiků a fysiků, o níž si získal veliké zásluhy, takže si plně zasloužil čestné členství Jednoty, jež mu bylo uděleno 31. 1. 1930. Po prvé vstupuje Závíška do výboru Jednoty jako náhradník zvolený na valné schůzi 7. 12. 1904. To byl tehdy Strouhalovým asistentem. Náhradníkem ve výboru byl 2 léta. Dne 15. 12. 1912 byl doc. Dr. F. Závíška zvolen členem fysikální sekce vědecké rady JČMF a v této funkci setrval až do r. 1928,

kdy se stal knihovníkem. Zakládajícím členem Jednoty byl od 15. 12. 1916. Od r. 1921-22 spolupůsobil při redakci Časopisu pro pěst. mat. a fys. (roč. 51 a další) a od r. 1931-2 se stal členem redakční rady pro část fyzikální (Čas. roč. 61). Od r. 1934-5 byl hlavním redaktorem pro část fyzikální (Čas. roč. 64 až 66 včetně). Prof. Závíška byl zvolen do výboru JČMF (bez zvl. funkce) 24. 1. 1925, načež se stal 16. 1. 1926 delegátem výboru JČMF ve vědecké radě, z níž pak odešel, když se stal vrch. knihovníkem Jednoty 19. 4. 1928. V této funkci vykonal pro Jednotu neobyčejně mnoho: mimo jiné pořídil sám lístkový katalog knihovny JČMF podle oborů, na němž pracoval po léta s neobyčejnou důkladností a pečlivostí. Nerad se s touto funkcí loučil, když byl jednomyslně zvolen předsedou Jednoty na tříletí 1942-3—1944-5, které, bohužel, nepřežil. Jeho odchodem ztratila Jednota nejen svého předsedu, nýbrž muže po mnohé stránce nenahraditelného.

Zásluhy Závíškovy o Jednotu nejsou jen na poli správním, nýbrž i ideovém. Svými příspěvky do Časopisu pozvedl značně vědeckou úroveň jeho fyzikální části. Kromě toho všechny své knihy vydal nákladem Jednoty, čímž nemálo přispěl k posílení zvučného jména Jednoty jako výběrového nakladatelství odborných spisů z oboru exaktních věd.

Vedle dříve uvedených prací, které Závíška uveřejnil v Časopise pro pěst. mat. a fys., připomeni aspoň názvy několika dalších jeho článků a prací tamtéž publikovaných, abyeh slova právě napsaná doložil příklady. „O tepelném záření“ (Přil. k Čas. 34, str. 314, 317). — „Prof. Dr F. Koláček“ (Čas. 41, str. 273). — „Elektromagnetické vlny na dielektrickém drátu“ (Čas. 52, str. 186). — „Elektromagnetické vlny na dielektrickém drátu“ (Čas. 53, str. 229). — „Translace dvou kruhových válců vazkou tekutinou“ (Čas. 58, str. 163). — „K teorii odrazu světla na kovech“ (Čas. 60, str. 172). — „Poznámky k článku prof. V. Posejpala Strhování světla pohybem prostředí“ (Čas. 61, str. 326).

Hodnotiti jeho vynikající knihy vydané Jednotou [„Einsteinův princip relativnosti a teorie gravitace“ (1925), „Mechanika“ (1933) a „Thermodynamika“ (1942)] nebo posouditi práce Závíškovy právě uvedené vymyká se z rámce tohoto vzpomínkového článku. V té příčině odkazují na nekrolog Závíškův, jenž vyjde péčí České akademie věd a umění.

Pokud jde o celkovou Závíškovu činnost v Jednotě, mohu bez nadsázky tvrditi, že jeho působení v Jednotě je dosud nedoceno. Proto je jeho ztráta pro Jednotu tím bolestnější.

O publikační činnosti Závíškově po jmenování řádným profesorem, která je již dostatečně naší vědecké veřejnosti známa, mohu se zmíniti již jen stručně proto, že podrobnosti budou uvedeny ve vzpomínce České akademie. Svě práce originální ukládal

hlavně v Rozpravách II. třídy České akademie, ve Věstníku Král. české společnosti nauk, v Journal de Physique a jinde. Ani o krásných, jasných a přesných, pečlivě vypracovaných přednáškách posluchačům na universitě netřeba nic připomínat — jsou u velké většiny čtenářů tohoto Časopisu ještě v příliš dobré paměti. Jeho vědecké zásluhy byly oceněny řádným členstvím České akademie věd a umění, Král. české společnosti nauk, jejímž byl zesnulý hlavním tajemníkem, Masarykovy akademie práce, Národní rady badatelské a j.

Záviška byl r. 1927-8 děkanem přírodovědecké fakulty university Karlovy a před uzavřením vysokých škol byl členem akademického senátu naší university v Praze. A nebýti násilného uzavření vysokých škol, byl by jistě zvolen na r. 1941-2 rektorem staroslavného učení Karlova. Této nejvyšší akademické funkce se ovšem již nedočkal.

Všichni, kdo Závišku znali, velice si ho vážili a měli ho upřímně rádi; ke kolegům byl vždy přátelsky vlídný, k studentům otcovsky laskavý, ústavnímu personálu byl šéfem nezapomenutelným. Jeho vystupování bylo vždy důstojné a při tom skromné, jak se na pravého učence sluší.

Jeho postoj k současným událostem před i po Mnichovu a zvláště za války, z níž se nyní zotavujeme, byl vždy vzorný. O tom mohou výdati svědectví všichni, kdož se s ním stýkali v době válečné. Ihned po mobilisaci r. 1938 se netajil svým přesvědčením, že náš národ jako celek tuto hroznou válku šťastně přežije, třeba mnoho jeho příslušníků se již toho šťastného konce nedočká. Netušil ovšem tehdy, jak nespravedlivě a nelítostně osud naloží s ním. Dne 21. ledna 1944 ve večerních hodinách byl ve svém bytě v Praze XII gestapem zatčen, převezen do Pečkova paláce a pak na Pankrác, odkud ho zavezli postupně do Brna, do Mauthausenu a konečně do Osterode do koncentračního tábora. Řsal odtud, jak jen mohl, své milované choti pln naděje, že se brzo vrátí. Byli jsme pevně přesvědčeni, že se nám zas vrátí živ a zdrav. Představoval jsem si ho v duchu, jak zasedne zas za volant svého auta, v němž tak rád jezdíval se svou chotí...

O posledních dnech jeho utrpení podal očité svědek, líčící strašný pochod smrti vězňů koncentračního tábora, v němž toužebně čekal i Záviška na své vysvobození, tuto zprávu:

„V koncentračním táboře v Osterode-Harz byly již počátkem dubna t. r. náznaky, že se něco děje. Co, to jsme ovšem mohli jenom tušit, neboť zpráv, ze kterých bychom si mohli udělati představu o situaci, bylo málo. Přísnost v táboře v poslední době dosti polevila, neboť starí SS-mani, kteří nás hlídali, nebyli na nás již tak zlí. Ráno dne 6. dubna byl dán náhle rozkaz k seřazení určitých bloků (nevím přesně kolik) a asi 600 lidí bylo evakuováno pěšky za dozoru mladých SS-manů, kteří přišli pryč z Osvětimi, směrem na Braunschweig. Na plochem voze, t. zv. sanitním, který strkalo asi osm až

deset starších mužů, vezli se čtyři nemocní a zavazadla ostatních. Ne ovšem dlouho; několik kilometrů za táborem SS-mani sházeli všechny lidi a zavazadla z vozu a poručili véztí na nich svoje vlastní věci a zásoby. Pochodovalo se většinou v noci (již druhým dnem počínaje), neboť ve dne jsme se musili skrývatí před nepřátelskými letci. Všichni jsme trpěli únavou a podvýživou, částečně také již objevivší se úplavicí, která v posledních dnech našeho pobytu v táboře tam byla zavlečena. Ježto na pochodu se vařit nemohlo a nebylo co, dostávali jsme většinou jen kus chleba na celý den, jeden bochníček na šest až osm lidí. Mnozí z nás pro nenioc nebo únavu ani ten kus chleba nemohli snísti a slábli tak tím více. Třetím dnem počínajíc se již objevovala německá bezcitnost v plné síle. Kdo se z jakýchkoli důvodů na pochodu opozdil, byl SS-manem bez milosti ihned zastřelen. Vyhlíželo to, jako by tito mladí dravci přímo číhali na okamžik, kdy si budou moci na někoho vystřelit. Vzpomínám si jen na první případ, který mnou otrásl. Předě mnou vrávoral francouzský inženýr, který měl rozbolavělé nohy, od chodidel až ke kolenům oteklé. Zastavil se jen na okamžik, aby si rozvázal tkanice u bot, které ho již řezaly do nohou, a prosebně se obrátil na SS-mana: „Jen okamžik, prosím“ („Nur ein Moment, bitte“), ale SS-man chladnokrevně vytáhl automatickou pistoli a z blízkosti dvou kroků ho chladnokrevně zastřelil; jen do něho kopl a šel klidně dál, potřásaje výhrůžně pistolí, jako by chtěl ukázat ostatním, co na ně čeká, jestliže se opozdí. A takovéto scény se opakovaly stále častěji a častěji; někdy během pochodu, kdy mrtví zůstali prostě ležet v příkopu, někdy ještě před započetím pochodu, kdy ostatní musili mrtvé narychlo zahrabat zemí, aspoň trochu hlíny. Do 10. dubna večer, kdy jsme již dorazili k lesu v okolí vesnice Ohofu, sev. záp. od Braunschweigu, se naše řady ztenčily jen asi na 150 lidí. Za dne i za noci bylo slyšet stále kolem nás střelbu z děl, bylo vidět, hlavně za noci, barevné signály; letadla kroužila nad námi ustavičně a shazovala na různé cíle bomby, jichž temné exploze jsme někdy i zblížka mohli vnímat. Naši SS-mani byli čím dále tím bezcitnější, a nezakrývali ani před námi svůj strach z Američanů, o nichž věděli, že za námi rychle postupují. Konečně, 10. dubna tuším, nastal konec. Vyrazili jsme opět k večeru na pochod, vyhledováli a sklesli, a ušli jsme z lesa, kde jsme se skrývali, po silnici asi 2 km, když jsme byli hnáni opět zpět. A sotva první řady došly k lesu, spustili SS-mani do našich řad střelbu z lehkých kulometů, chtějíce se nás tak definitivně zhaviti a prchnouti. Kolik našich lidí při tom postříleli, nevím, neboť každý, kdo jen trochu mohl, utíkal hlouběji do lesa v šíleném strachu, aby nebyl některou tou zbloudilou kulkou zasažen. Vím jen, že jsme instinktivně utíkali tím směrem, odkud se blížili Američané, a že se nás sešlo na okraji silnice, kam jsme se doplížili, celkem osm, z toho tři Čechoslováci: já, prof. Závíška, kterého jsem neopustil, a jeden lékař, Žid z Podkarpatské Rusi. Ke konci této kapitoly se však musím zmínit o tom, kdy jsem přišel s prof. Závíškou do styku, trochu obšírněji.

Prof. Závíška byl na jiném bloku než já, nemohl jsem se s ním stýkati častěji, znal jsem ho však již několik měsíců, neboť my Češi jsme pátrali jeden po druhém a bylo nás celkem v Osterode málo. Jen asi osm, každý většinou na jiném bloku; přesto však se našla vždy nějaká příležitost k několika slovům, které SS-man neslyšel. Vím jen, že prof. Závíška byl u ostatních Čechů velmi oblíben a vážen. Pracoval ve zkušebním oddělení; na čem, nevím. Mám ve svých zápiskách jeho proroctví ze dne 18. 2. 1945, kdy nás ujišťoval, že do dvou měsíců bude konec války a tím i našeho utrpení. Jeho proroctví se splnilo i pro něho samého.

Počátek pochodu snášel ještě dobře, asi druhý neb třetí den však se i u něho jevily příznaky úplavice, které ho velmi vysilovaly a zeslabovaly. Chléb, který jsme dostávali, jíst nesměl a trpěl proto hladem více nežli ti, kteří ještě úplavici neměli. Byl s ním na počátku pochodu jistý Doležal

a později Sokolčec. Dne 10. dubna, kdy jsme se, jak jsem uvedl, rozprchli v lese u Ohofu, byl jsem s ním už jen já sám. Leželi jsme celý den v lese a ke čtvrté hod. odpolední dne 11. dubna byli jsme u vesnice Leiferda, kde jsem sehnal trochu polévky od jedné selky, a pak jsme se pouložili dále až k vesnici Ribesbüttel. Tam jsme již mysleli, že máme vyhráno, neboť na silnici nás zastavila motorisovaná hlídka Američanů a prof. Závíška se domluvil s velícím důstojníkem. Ten nám slíbil, že pro nás pošle vůz, abychom tam jen zůstali ležet, za hodinu že pro nás přijedou. Nepřijel však nikdo, ač jsme čekali u silnice celý den. Z hladu jsme byli nuceni jít opět dále a přišli jsme do vesnice Ribesbüttel po celonočním bloudění zpět. Tam již bylo několik Američanů, kteří donutili starostu, aby sehnal povoz a naložil nás (tři Čechy a asi čtyři Poláky, kteří se k nám zatím přidali) k převozu do Braunschweigu. Zatím však ve větší vzdálenosti za vesnicí zastavil a s oběma pomocníky s revolvéry v rukou nás donutil s vozu sestoupiti, práskl do koní a ujel. My, hladoví, vyčerpání až k smrti, jsme opět zůstali na silnici ležet. Dne 13. dubna jsme se doploužili více mrtví než živí do vesnice Ausbüttel, kde jsme v jedné stodole, prázdné a opuštěné, zůstali ležet až do 15. dubna. Kdo se mohl pohybovat, šel do vesnice vyžebrať něco k jídlu. Prof. Závíška už byl tak vyčerpán, že ani vstát nemohl. Úplavice jej tak vyčerpala, že nehyl schopen ani pohybu. V neděli 15. dubna konečně přišli do vesnice Američané a ujali se nás. Donutili starostu, že nás tři Čechy, kteří jsme byli nejvíce vyčerpáni — já jsem se mezitím nakazil úplavicí také — dovezl do nemocnice v Gifhornu, kde byl vojenský „Reservelazarett“. Tam nás napřed nechtěli vůbec vzít, pak nás sice vzali, ale o nás se vůbec nestarali. Prof. Závíška ležel na př. 1½ hodiny na nosítkách, aniž kdokoliv se přišel na něho jen podívat. V nemocnici byl jediný americký lékař, který snad o nás ani nevěděl. Teprve 16. dubna večer přišel se na nás jeden lékař podívat. Byli jsme mezitím ubytováni v mansardě, stranou od ostatních, bez obvyklého umytí a převlečení do čistého prádla, tak zavšivení a špinaví, jak jsme byli přivezeni do nemocnice. U prof. Závíšky byla péče jednoduchá; nic k jídlu a jenom podávání živočišného uhlí. Nestěžoval si však na nic, jen vůčihledě slábl. Na svůj blížící se konec nemyslel, také si ani neuvědomoval svou kritickou situaci. Viděl jsem sám, že asi nevydrží, a tak jsem se ho ptal opatrně, kam bych mu měl psát, až se jednou po návratu domů budeme chtít sejít. Rozmlouval se mnou o adrese, kterou mi chtěl udat. O svém bytě na Vinohradech se domníval, že je asi zničen nebo zabrán; tak chtěl, abych mu psal na universitu; později řekl, že asi bude dlouho u svých příbuzných ve Velkém Meziříčí na Moravě, abych mu tedy napsal tam. Mluvení ho zřejmě unavovalo, ležel tiše a nemluvil. Dne 17. dubna ráno, kdy chtěl asi sám vstát s postele, upadl a jeho pád nás vzbudil. Dali jsme ho zpět na postel; jen tichým hlasem nám děkoval. „Děkuji“, to bylo jeho poslední slovo. Asi v 10 hod. přestal dýchat; byl konec.

Teprve po jeho smrti se začali o nás druhé trochu starat, teprve pak si zaznamenali naše jména a dali nás přenést na vhodnější místa. O smrti profesora Závíšky sepsali protokol, kde podle mých údajů zapsali jeho jméno, datum narození, příčinu smrti atd. Pochován byl na ústavním hřbitově téhož dne. Věci, které měl u sebe, t. j. malou peněženku s t. zv. Lagermarkami, brýle a dopisy z domova, které nosil u sebe, jsem převzal já a přivezl s sebou po uzdravení domů, abych je později předal pozůstalým.

Já sám jsem byl převážen z jedné nemocnice do druhé, celkem asi na šest míst a domů jsem se dostal teprve 7. července, aniž jsem mohl dříve psát, co se se mnou a prof. Závíškou stalo.

V Kozinově Újezdu dne 24. července 1945.

Jan Krínes v. r.“

Tuto zprávu podstatně doplňuje ještě zápis tohoto znění:

„Protokol

sepsaný dne 15. 1. 1946. Vyslechl a zapsal Jaroslav Frömer, člen vyšetřující komise MNV v Ruzyni (očištné komise ZPR).

Svědék Robert Frömmel vypovídá:

Pan prof. František Závíška byl se mnou v Osterode v koncentračním táboře, odbočce koncentračního tábora Dora.

Sešli jsme se tam v roce 1944 na podzim a byli jsme spolu v jednom bloku a v jedné světnici. Jeho adresa byla Zangerhausen-Ost. Pracoval u fy Heinav jako písař v kanceláři na technickém oddělení. Po celou tu dobu jsme byli spolu, třebaže já byl později přeložen do jiné světnice. Byli jsme dobří kamarádi.

Při evakuaci tábora a na pochodu hladu do Lineburgu a Heide onemocněl průjmem. Jednoho dne se od nás oddělil a přešel k jiné koloně, kde se vezli nemocní. Bylo to ve Wattenpittelu za Brunšvikem. Pak už jsem ho neviděl. Americká armáda začala nás dohánět, její špičky už narážely na nás. Kdo nemohl jít, byl odstřelen SSmany. Na hladovém pochodu nás bylo přes tisíc; byl to celý tábor. Byl jsem ustanoven hrobníkem; každý den jsem pochovával osm až deset lidí. Těch, kdo jsme pochovávali, bylo více; pochovávali jsme padlé kolem silnice, kudy jsme pochodovali.

Když jsme přišli do Brunšviku, poptával jsem se po osudu profesora Závíšky. Byli tam samí Poláci a Čechů málo, takže jsem se nemohl doptat. Až jsem se setkal s Dr. Jelínkem, zubním lékařem; ten mi sdělil, že prof. Závíška zemřel v Gifhornu. Je to asi 45 km od Brunšviku směrem k Hamburku. Jel jsem do Gifhornu a tam jsem pátral po jeho hrobu. Jeho hrob jsem našel na katolickém hřbitově. Ukázal mi jej tamnější katolický farář. Našel zápis o tom v knize zemřelých, šel se mnou na hřbitov a tam mi ukázal hrob. Dal jsem udělati podle svého vlastního návrhu dubový kříž a pak jsem jej dal zasadit k jeho hrobu. Sám jsem spolupracoval na jeho umístění. Na farním úřadě v Gifhornu jsem složil obnos 300 RM s příkazem, aby hrob mého kamaráda z koncentračního tábora pietně udržovali.

Svědék:

Robert Frömmel v. r.

Vyslýchající:

Jaroslav Frömer v. r.

Svědék, jehož výpověď je zde otištěna, přivezl s sebou dva snímky hrobu prof. Závíšky označeného křížem, o němž je ve výpovědi zmínka. Reprodukce jednoho z těchto snímků je k této vzpomínce připojena.

Smutný úděl předsedy naší Jednoty je tím tragičtější, že se všichni, kdož byli tehdy spolu se Závíškou zatčeni, vrátili zdraví, jen on jediný zahynul. Této oběti opravdu nebylo třeba... Zalujeme...

Vzpomínka na prof. Dr. V. Dolejška.

Vilém Kunzl, Praha.

Na své první valné hromadě v prosinci minulého roku vzpomněla Jednota členů, kteří naši národní katastrofu zaplatili životem. Mezi zvláště zasloužilé členy Jednoty patří z nich též Dr. Václav Dolejšek, člen redakčního kruhu Časopisu pro pěstování